

De IJssel: een bakermat van spiritualiteit

Start van een nieuwe serie door Srajan, *Seekers from the Low Lands*. Eerste aflevering: Geert Groote, Thomas a Kempis en diverse 14e-eeuwse christelijke gemeenschappen in Nederland.

Detail van een kaart uit 1799 van de Bataafsche Republiek of de Verenigde Nederlandse Provinciën door de kaartuitgever Clement Cruttwell. Afbeelding van commons.wikimedia.org

Terwijl ik een paar dagen in Zutphen verblijf om op de kat van mijn dochter Marita te passen terwijl zij met haar man Niels in Zweden kampeert, word ik langzaam maar zeker gegrepen door de sfeer van deze oude, middeleeuwse stad. Het betovert me en roept allerlei gevoelens op, zowel wonderbaarlijke als verontrustende, alsof ik deze plek al lang geleden heb gekend.

In de jaren tachtig, kort nadat ik sannyas had genomen van Osho in Poona, heb ik deze streek verschillende keren bezocht, vooral toen ik in de Osho-commune in Arnhem woonde, waar de IJssel zich afsplitst van de Rijn. In Zutphen, ongeveer 30 km stroomopwaarts van Arnhem, was er een kleine gemeenschap van sannyasins, lovers en vrienden van Osho. Garimo's vader, Paritosh, woonde toen in het stadje Bronkhorst, dat ook vlakbij lag. We kwamen vaak bij hem samen om naar Osho's videotoespraken te luisteren. (Bronkhorst is de kleinste stad van Nederland, met een paar huizen en een café, die echte stadsrechten kan claimen.)

Ik herinner me dat ik, toen ik bij Veeresh woonde, de Humaniversity (toen nog Grada Rajneesh genoemd), bevriend raakte met een luidruchtige, rebelse jongen, Asmito genaamd. Hij had een verleden van drugsverslaving en was blij dat hij deel uitmaakte van dit gekke therapeutische centrum. Hij vertelde me dat hij ooit in een bar in een ruzie terecht was gekomen en in een vlaag van waanzin een mes had gepakt en iemand had vermoord door hem in de rug te steken. Het was dan ook een grote schok voor mij toen vrienden uit Zutphen me vertelden dat hij zich daar in een park had opgehangen.

In Poona had ik genoten van de tai chi-lessen in de Buddha Hall met Mallika. De energie, de stilte, de gratie van de bewegingen in die weelderige omgeving... Dus na de Ranch begon ik bij Mallika in de leer om tai chi-leraar te worden. Ik gaf les in de commune in Amsterdam, in New Age-centra in andere steden, en uiteindelijk had ik ook een groep in Zutphen...

*In Poona deed ik wat computerwerk voor Waduda van de Mystery School. Daar kwam een beeld bij me op dat ik in deze tekening heb verwerkt. Aan de ene kant zien we een monnik in een klooster die een manuscript van Thomas a Kempis' *De Imitatione Christi*' kopieert, aan de andere kant ben ik bezig met teksten van Osho. Als ik ernaar keek, kwam vaak het beeld van een klein klooster in Zutphen in me op.*

Een ander beeld dat me raakt is dat van een bronzen standbeeld van een monnik, dat net buiten de stadsmuren van Zutphen staat. Een monnik in een gewaad met kap, zonder gezicht, maar die je strak aankijkt. Het roept herinneringen op aan het zoeken naar verlossing, het zoeken naar God in geschriften, de worsteling met het celibaat, het tasten in het duister...

Het heeft me zeker geïnspireerd om me te verdiepen in de geschiedenis van Zutphen, de IJssel en de nabijgelegen steden Deventer en Zwolle, en de christelijke mystici, leken en geleerden die authentieke zoekers naar de waarheid waren in de Lage Landen, en daarover te schrijven.

Standbeeld van Thonis van Grol Drogenap door kunstenaar Oscar Rambonnet (foto van de auteur)

Thonis van Grol blijkt echter geen monnik geweest te zijn maar de stadstrompetter die bekend stond om zijn drankzucht en geldgebrek, vandaar de bijnaam Drogenap. (Nap betekent beker of buidel). Monnik of berooide dronkelap, het gaat om de sfeer van de middeleeuwen die het beeld oproept.

De middeleeuwse stad Zutphen in het oosten van Nederland maakte deel uit van de Hanze, een handelsnetwerk van marktsteden in Noord-Europa. De prachtige kerk, voltooid in 1500, is vernoemd naar abdis Walburgis. Zij was in de 8e eeuw vanuit Engeland overgevoerd en verspreidde het christendom in Nederland en delen van Duitsland.

Links: Sint-Walburgiskerk – Rechts: Standbeeld van Sint-Walburgis (foto's van de auteur)

De rijkdom van de Hanze stimuleerde de kunsten, het onderwijs en de verspreiding van kennis via kloosters en Latijnse scholen. Vanaf de jaren 1450 verschenen de eerste gedrukte boeken en in 1560 werd de Walburgiskerk uitgebreid met een bibliotheek, waar een collectie kostbare gedrukte boeken werd ondergebracht, allemaal vastgebonden aan kettingen, zodat ze niet zoekraakten of gestolen konden worden. 'Kettingbibliotheken' waren in die tijd vrij gebruikelijk in heel Europa, maar waren voornamelijk beperkt tot kloosters. De Zutphense bibliotheek was een van de drie zeldzame kettingbibliotheken die open waren voor het publiek, de andere twee bevonden zich in Hereford, Engeland, en Cesena, Italië.

De Zutphense Librije
(foto van de auteur)

Een van de kloosters in Zutphen was het Agnietenconvent, gesticht in 1397, de thuisbasis van de Zusters van het Gemeene Leven; 'gemeen' in de zin van 'gewoon', in tegenstelling tot monastiek. De Broeders van het Gemeene Leven waren een religieuze gemeenschap in Deventer, 15 km ten noorden van Zutphen, aan dezelfde IJssel.

Sint-
Agnietenklooster
in Zutphen
(foto:
Stahlkocher
nl.wikipedia.org)

De stichter van de gemeenschap van de Broeders van het Gemeene Leven was **Geert Groote**. Hij werd in 1348 geboren in Deventer, waar zijn vader burgemeester was. Op tienjarige leeftijd verloor Geert beide ouders aan de pest en werd hij opgevoed door zijn oom. Hij reisde naar Parijs, waar hij studeerde aan de Sorbonne, en vervolgde zijn studie in Keulen en Praag, waar hij zich verdiepte in de vrije kunsten, natuurwetenschappen, ethiek en burgerlijk recht. Hij woonde in Avignon als afgevaardigde toen paus Urbanus V daar verbleef, en werd later kanunnik van de kapittels van de kathedralen van Aken en Utrecht.

In 1372, tijdens een bezoek aan zijn familie in Deventer, werd hij ernstig ziek. Hij herstelde van zijn ziekte na een religieuze ervaring. Thomas a Kempis schrijft in zijn biografie over Geert Groote hoe Groote rond deze tijd een meer ascetisch leven begon te leiden. Zoals Kempis schrijft, misschien enigszins overdreven, veroorzaakte de voorheen goedgeklede Groote opschudding in Aken door rond te lopen in sober grijs linnen en zich te onthouden van rijke maaltijden.

In 1379 werd Groote in Utrecht tot diaken gewijd. Vanaf dat moment begon hij, met steun van de bisschop, in veel steden in het noorden van Nederland te fulmineren tegen concubinaat, geestelijken die met vrouwen samenwoonden en monniken die hun persoonlijke rijkdom behielden.

Er verzamelde zich een groep volgelingen om hem heen en hij richtte een religieuze beweging op die het eigen geweten belangrijker vond dan de voorschriften van de kerk.

Geromantiseerde afbeelding van Geert Groote met zijn volgelingen (Antoon Derkinderen, 1885, aquarel) (nl.wikipedia.org)

Zijn beweging staat bekend als de **Moderne Devotie**. Hieruit ontstonden de Zusters en Broeders van het Gemeene Leven en de Congregatie van Windesheim. De bisschop van Utrecht had geen waardering voor hun strenge opvattingen en vaardigde een predikverbod uit voor diakens in het bisdom Utrecht. Geert Groote slaagde er niettemin in om via persoonlijke contacten veel volgelingen te verzamelen.

Hoewel Groote door veel priesters en monniken werd bewonderd, wordt hij soms vergeleken met de latere dominicaanse boeteprediker en priester Girolamo Savonarola uit Florence, vanwege zijn fundamentalistische houding en de tegenstand die hij in Utrecht ondervond. Hij kreeg een predikverbod, maar eindigde, in tegenstelling tot Savonarola, niet op de brandstapel vanwege zijn ideeën. Hij stierf op 43-jarige leeftijd aan de pest, nadat hij een besmette vriend had bezocht.

Thomas a Kempis (1380-1471), biograaf van Grote en lid van de broederschap, schreef het meest gepubliceerde boek in het christendom na de Bijbel, *De Imitatione Christi* (De navolging van Christus). Hij werd subprior van het klooster van de Sint-Agnietenberg in Zwolle, de volgende Hanzestad aan de IJssel, 30 km stroomafwaarts van Deventer. Deze gemeenschap maakte deel uit van de Congregatie van Windesheim.

Links: Thomas a Kempis op de Agnietenberg (commons.wikimedia.org) – Rechts: Het originele manuscript van Thomas a Kempis – De Imitatione Christi, Koninklijke Bibliotheek, Brussel (commons.wikimedia.org)

De Beweging van de Moderne Devotie wordt vaak beschouwd als een voorloper van de Reformatie en de conflicten met de Heilige Stoel die daarmee gepaard gingen. De Reformatie kreeg vooral voet aan de grond in het gebied waar de Moderne Devotie wijdverspreid was, namelijk in de Hanze-wereld in Noordwest-Europa en het Baltische gebied.

Zoals we hebben gezien, waren de IJsselsteden Zutphen, Deventer en Zwolle belangrijke centra van religieuze vernieuwing en een broedplaats voor de nieuwe ideeën van het humanisme.

Mijn volgende essays gaan over de humanistische denker Erasmus van Rotterdam en de mysticus Jan van Ruusbroec, die beiden verbonden zijn met Geert Groote en de Beweging van de Moderne Devotie.

Srajan is een Nederlandse vertaler van Osho boeken en redacteur van de website en nieuwsbrief van de Vrienden van Osho.